Groene Cirkel
Kaas en veenweide

VEENWEIDE IN BALANS

WERKEN AAN PERSPECTIEF VOOR BOER, BODEM EN BIODIVERSITEIT

Het derde Convenant Groene Cirkel Kaas en Veenweide
met onze droom, uitgangspunten, agenda en samenwerking
voor de termijn van november 2026 tot november 2030.

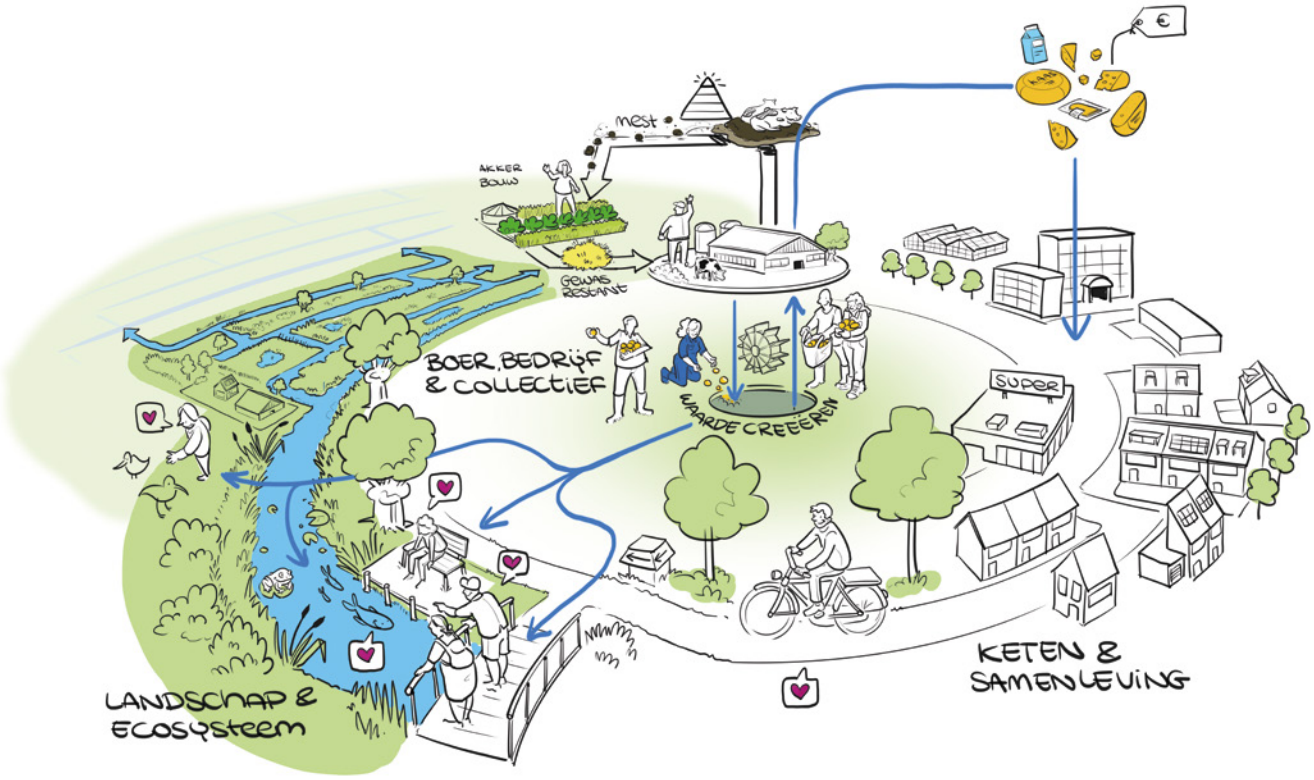

VOORWOORD

Een veenweidelandschap met koeien

Groene Cirkel Kaas en Veenweide is bijna acht jaar actief en staat aan de vooravond van een nieuwe periode van vier jaar. Dat is best bijzonder in een tijd waarin discussies over landbouw, natuur en klimaat vaak gepolariseerd zijn.

Wat mij aanspreekt in de Groene Cirkels-aanpak is dat verschillende partijen op basis van vertrouwen samenwerken. Er wordt naar elkaar geluisterd, we proberen elkaar te begrijpen en zoeken samen naar oplossingen die werken in de praktijk.

Boeren in de Alblasserwaard zijn gewend om opgaven collectief aan te pakken. Een succesvol voorbeeld daarvan is het agrarisch natuurbeheer, waarin de regio een voortrekkersrol heeft gespeeld en nog steeds speelt. Die bereidheid om samen verantwoordelijkheid te nemen vormt ook de basis van Groene Cirkel Kaas en Veenweide.

Dat rentmeesterschap geen loos begrip is, heeft zeker bijgedragen aan wat we tot nu toe hebben bereikt. Wat daarbij kan helpen, is dat de vergoeding voor groene diensten meer wordt dan een onkostenvergoeding en uitgroeit tot een serieuze pijler onder het melkveebedrijf van de toekomst.

Kortom, er zijn nog genoeg uitdagingen om de droom van acht jaar geleden verder te verwezenlijken. Die droom is een veenweidegebied waarin de melkveehouderij een belangrijke economische drager blijft, met een gezonde bodem, schoon water en een rijke biodiversiteit. Ik ben ervan overtuigd dat we met deze manier van samenwerken de beste kans hebben om die droom werkelijkheid te maken.

Ad van Rees

INHOUDSOPGAVE

1 **VOORWOORD** 2
door Ad van Rees, betrokken melkveehouder uit de Alblasserwaard in de Groene Cirkel samenwerking.

2 **VERDER MET 7,5 JAAR SAMENWERKEN** 4
de urgentie en relevantie voor samenwerken op systeem- en ketenniveau is blijvend. We brengen hier wel focus in aan.

3 **DE DROOM** 5
is het gezamenlijke beeld voor de toekomst van de Alblasserwaard als basis voor de samenwerking waar dit convenant voor dient.

4 **BESCHRIJVING VAN DE ROL VAN DE GROENE CIRKEL KAAS EN VEENWEIDE** 6
in de transitie naar duurzame en vitale landbouw op veenweide.

5 **DE 7 LEIDENDE PRINCIPES** 7
geven de kaders voor de agenda van onze samenwerking. Het geeft houvast en mogelijkheid tot reflectie.

6 **DE TRANSITIEWIJZER** 8
geeft de inhoudelijk richting zodat we onderzoek en projecten beschrijven waarmee we echt impact kunnen maken.

7 **DE SAMENWERKING GROENE CIRKEL KAAS EN VEENWEIDE** 12
omschrijft hoe het netwerk opereert.

8 **BIJLAGEN**
- **A** Toelichting convenantpartners Groene Cirkel Kaas en Veenweide 15
- **B** Kernpunten Groene Cirkel methodiek 21
- **C** Ondertekening convenant 2026-2030 door Ambassadeurs 22

2 VERDER MET 7,5 JAAR SAMENWERKEN

De samenwerking binnen Groene Cirkel Kaas en Veenweide bouwt voort op twee eerdere convenantperiodes waarin partners gezamenlijk hebben gewerkt aan een toekomstbestendige landbouw en een veerkrachtig veenweidelandschap in de Alblasserwaard en het omliggende gebied.

In 7,5 jaar samenwerking zijn belangrijke stappen gezet in kennisontwikkeling, samenwerking en praktijkinnovatie. De resultaten en opgebouwde relaties vormen een stevig fundament om de samenwerking te continueren en te verdiepen. Het **e-magazine GCKB** (2025) en de **artikelenbundel** (2026) met geleerde lessen uit de afgeronde projecten, geven hier mooi inzicht in.

Met dit nieuwe convenant zetten de partners van Groene Cirkel Kaas en Veenweide – Zuivelfabriek De Graafstroom, DeltaMilk, Provincie Zuid-Holland, Rabobank, Wageningen Environmental Research, Waterschap Rivierenland en Naturalis Biodiversity Center – hun gezamenlijke inzet voort voor het ontwikkelen van een ecologisch, economisch en sociaal perspectief voor het gebied, waarin zij zich inzet voor het natuurpositieve bedrijfsspoor, door verdienmodellen te ontwikkelen waarin de kracht van collectiviteit en rentmeesterschap worden benut. De drie kernpunten van de vervolgsamenwerking:

- **Collectiviteit**
  Alblasserwaard heeft zich gepositioneerd als goed georganiseerd gebied. In het gebiedsplan van de Ablasserwaard komt de inzet op collectiviteit sterk naar boven. Ondanks de aangekondigde bedrijfsspecifieke normen vanuit het rijk (Rijksbrief juni 2026), wil het gebied graag op hun collectieve kracht blijven benutten. Voor de derde samenwerkingsperiode verkennen en onderzoeken we daarom extra de potentie en meerwaarde van collectief gebiedsdoelen realiseren.

- **Rentmeesterschap**
  Passend bij het karakteristieke landschap van het veenweidengebied is de diepgewortelde wens om hetgeen wat hem of haar is toevertrouwd met respect te benaderen, zodat wie erna komt verder kan. De basis van dit rentmeesterschap is het geloof in de relatie tussen mens en natuur. Dit derde convenant verdiept om deze reden de sturing en verantwoordelijkheid voor het natuurpositieve spoor, dat gedeeld moet worden tussen boeren, ketenpartijen, overheden en maatschappelijk organisaties (binnen het gebied).

- **‘Groen verdienen’**
  In de transitie naar een duurzamer landelijk gebied levert de agrarische sector een grote bijdrage. Het grootste deel van het gebied wordt immers door agrariërs gebruikt en beheerd. Beheer dat bijdraagt aan veenweidenlandschappen met robuuste natuur, water en bodem vraagt om specifieke ‘natuurpositieve’ maatregelen. Aan de andere kant vereist een toekomstbestendig landbouwsysteem een stabiel en volhoudbaar verdienvermogen voor agrariërs. In dit derde convenant ligt de focus daarom op verdienmodellen voor het natuurpositief agrarisch ondernemen.

Natuurpositief (NP)

Het Natuurpositief Initiatief definieert natuurpositiviteit als het “stoppen en omkeren van natuurverlies in 2030 ten opzichte van een 2020 uitgangswaarde en een volledig herstel in 2050” (NPI, 2023; p.1). Om natuurpositief te worden dient natuurlijk areaal vergroot te worden, het aantal hectare wat in ecologisch goede staat is sterk te verbeteren, dient het aantal soorten wat bedreigt wordt drastisch te verminderen en dienen populaties van soorten stabiel te zijn of weer toe te nemen. NP correspondeert met Basiskwaliteit Natuur (BKN) wat erop gericht is om algemene plant-en diersoorten weer algemeen te laten worden of blijven. Om dat te kunnen bereiken moet nadrukkelijk natuurkwaliteit vergroot worden op plekken waar natuur niet de primaire functie is zoals landbouwgrond, steden en dorpen en grote wateren. Hierbij is de inzet om vooral condities van habitats (waterkwaliteit, bodemkwaliteit, variëteit aan inrichting) op een dusdanige wijze in te richten dat de kans op het floreren van algemene soorten zo groot mogelijk te maken.

3 DE DROOM

De partners van Groene Cirkel Kaas en Veenweide zetten zich gezamenlijk in voor de ontwikkeling van toekomstbestendig melkveehouderij die past bij het landschap en werkt aan een kwalitatief natuur- en watersysteem in de Alblasserwaard.

Het gebied is hiermee een voorbeeld van een toekomstbestendig veenweidelandschap: een divers en veerkrachtig landschap waarin landbouw, natuur en water elkaar versterken. Met water en bodem sturend op de functies in het landschap, ontstaat ruimte voor verschillende vormen van landbouw en ondernemerschap, een rijke biodiversiteit, gezonde bodems en schoon water. Boeren, bewoners, bedrijven en overheden nemen collectief verantwoordelijkheid voor een vitaal landschap met een sterke regionale economie en perspectief voor volgende generaties.

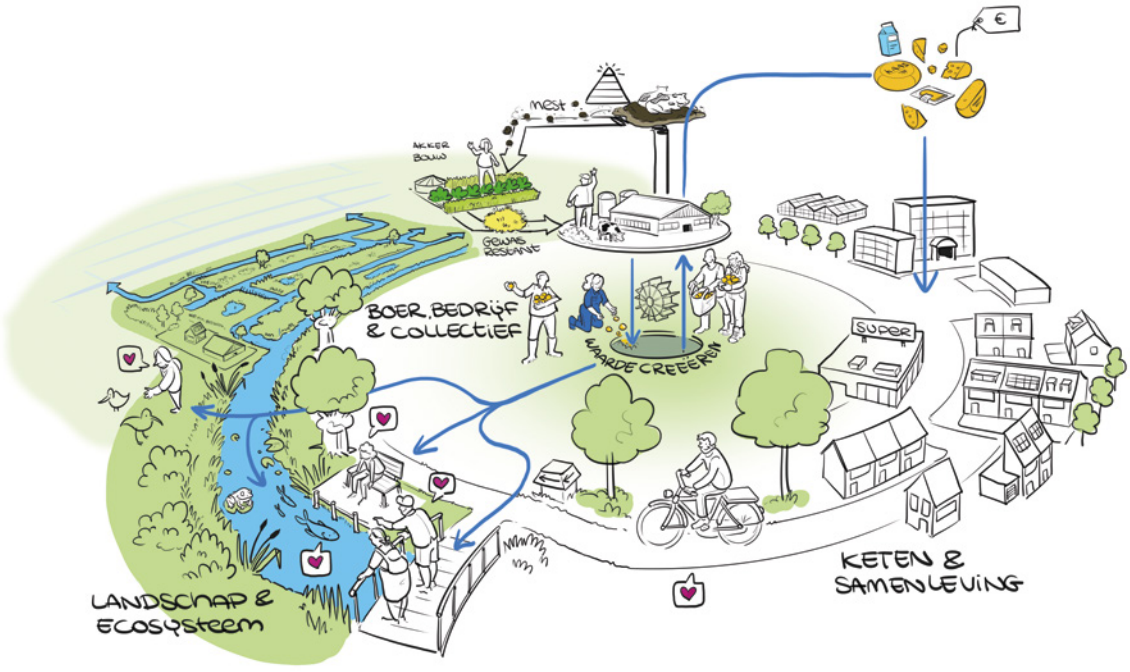

Figuur 1: Waardecreatie door de boer en/of in collectiviteit voor het landschap en ecosysteem horen gewaardeerd te worden via de keten en samenleving. Deze Groene Cirkel houdt de beweging in de ontwikkeling naar dit waardesysteem voor boer, landschap en maatschappij op gang.

4 DE ROL VAN DE GROENE CIRKEL KAAS EN VEENWEIDE

De samenwerking binnen Groene Cirkel Kaas en Veenweide is een publiek-privaat samenwerkingsverband waarin partijen met uiteenlopende rollen en belangen gezamenlijk werken aan het duurzaam gebruik van het veenweidelandschap. Het partnerschap bestaat uit Boerencoöperatie DeltaMilk, Zuivelfabriek De Graafstroom, Rabobank, provincie Zuid-Holland, waterschap Rivierenland, Wageningen Environmental Research en Naturalis Biodiversity Center. Daarmee zijn boeren, de zuivelketen, diverse overheden en kennisinstellingen vertegenwoordigd. Dit partnerschap werkt in projecten samen met diverse partijen in het gebied, zoals het Collectief Alblasserwaard , de Gemeente Molenlanden en Staatsbosbeheer.

Deze diversiteit is geen neveneffect, maar een bewuste ontwerpkeuze: de transitie vraagt om het verbinden van praktijk, beleid, financiering, kennis en ecologie binnen één samenhangend handelingsperspectief om het landelijk gebied te verduurzamen.

De rol van Groene Cirkel Kaas en Veenweide ligt niet primair in grootschalige implementatie of directe opschaling, maar in het ontwikkelen van de kennis, samenwerking en randvoorwaarden die nodig zijn om de transitie en duurzame gebiedsontwikkeling te versnellen en op te schalen. Dit gebeurt door het organiseren van experimenten, praktijkgericht onderzoek en gebiedsleren, en door het beschikbaar stellen en verbinden van kennis over sectoren en domeinen heen. Zo werkt de Groene Cirkel aan praktijkinnovatie en sociale innovatie (Figuur 2.).

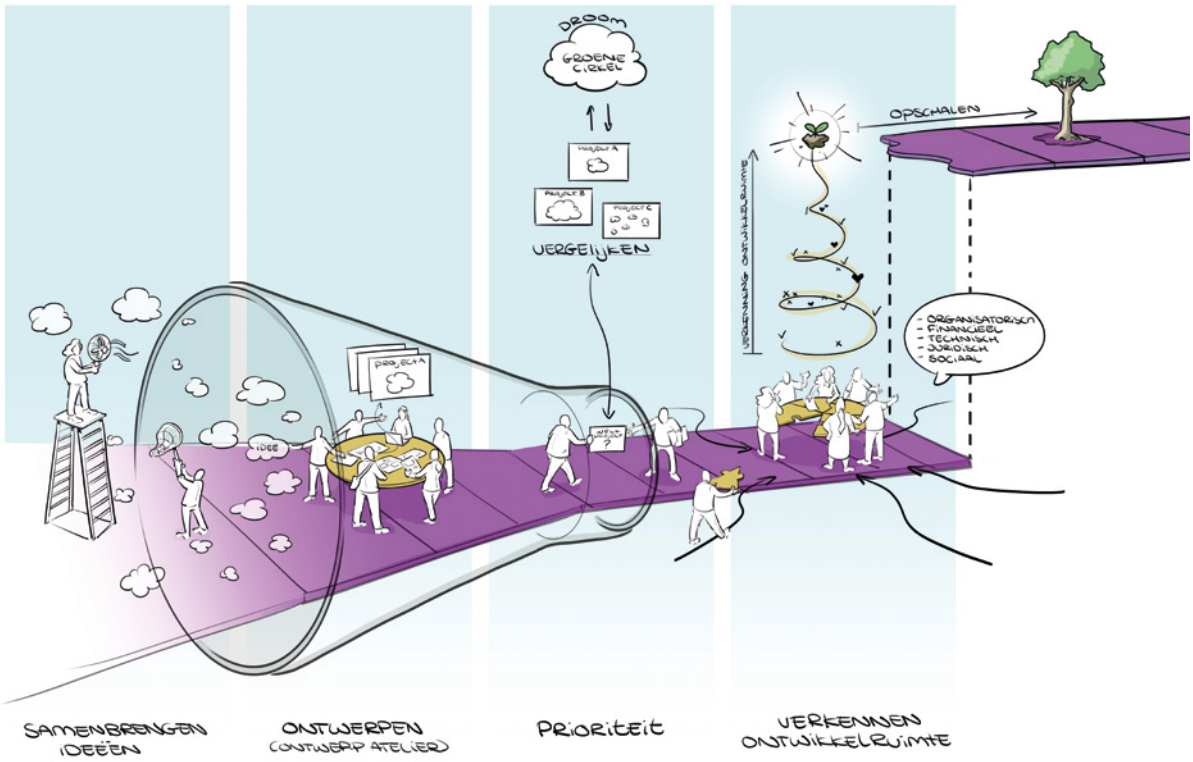

Figuur 2: Innovatietrechter; de werkwijze van de Groene Cirkel.

Het partnerschap opereert nadrukkelijk in de ruimte tussen experiment en systeemverandering: het ontwikkelt en test handelingsopties in de praktijk, verkent de randvoorwaarden voor implementatie (zoals verdienmodel, beleid en rolneming), om vervolgens de stappen naar opschaling en de uitvoeringspartners te definiëren die de resultaten verder brengen. In de projectenportfolio houden we deze ontwikkelingen bij en houden ons scherp om tijdig de juiste partners te betrekken in de projecten.

5 DE 7 LEIDENDE PRINCIPES

De oplossing voor verduurzaming van de Alblasserwaard en haar landbouw ligt niet in het optimaliseren van afzonderlijke sectoren, maar in het herontwerpen van het samenspel tussen landbouw, natuur, water, samenleving en markt binnen ecologische grenzen. Daaruit volgen zeven leidende principes die kaders geven aan alle keuzes in dit convenant.

1 Ecologische systeemgrenzen zijn leidend

Bodem, water, klimaat en biodiversiteit bepalen de ruimte voor ontwikkeling. Economische vitaliteit en ecologische kwaliteit versterken elkaar structureel en worden in samenhang ontwikkeld.

2 De juiste functie op de juiste plek

Verschillen in bodem, water en landschap vragen om verschillen in landgebruik, bedrijfsvoering en waterbeheer. Door gebiedsgericht te differentiëren ontstaat ruimte voor een duurzame balans tussen ecologie, economie en samenleving.

3 Landbouw als maatschappelijke basisfunctie

De landbouw levert een onmisbare bijdrage aan de productie van veilig en kwalitatief hoogwaardig voedsel. Tegelijkertijd draagt zij bij aan een vitaal landschap, een sterke regionale economie en een gezonde leefomgeving.

4 Duurzaam verdienvermogen voor agrariërs

Een toekomstbestendig landbouwsysteem, dat bijdraagt aan biodiversiteitsherstel en klimaatadaptatie, vereist een stabiel en volhoudbaar verdienvermogen voor agrariërs. De productie van veilig en hoogwaardige landbouwproducten vormt daarbij de economische basis. Aanvullende waardecreatie uit landschapsprestaties, ecosysteemdiensten en ketensamenwerking versterkt de weerbaarheid en toekomstbestendigheid van het landbouwbedrijf.

5 Het gebied staat centraal

Het gebied wordt gekenmerkt door een sterk verweven systeem van, agrarische bedrijvigheid, bewoners en overheden. Economische vitaliteit, landschapskwaliteit en leefbaarheid zijn structureel van elkaar afhankelijk. Om te bewegen naar een gebied waarin landbouw, natuur en maatschappij hand in hand gaan, hebben we integrale gebiedslogica nodig; keuzes maken op basis van het functioneren van het hele gebied.
Dit betekent dat geen enkele actor de transitie zelfstandig kan realiseren. Samenwerking met verschillende gebiedspartners is, waar verschillende kennis zit, is daarmee geen ambitie, maar een voorwaarde.

6 Gedeeld Rentmeesterschap

Beheer van bodem, water en landschap is gericht op zorg, behoud en verbetering voor huidige en toekomstige generaties van mens en natuur. Een rentmeester beheert hetgeen dat hem of haar is toevertrouwd met respect, zodat wie na hem of haar komt ermee verder kan. Sterke relaties staan hierbij ten grondslag; tussen mens en natuur, mensen onderling, en tussen generaties. De sturing en verantwoordelijkheid voor rentmeesterschap worden gedeeld tussen boeren, ketenpartijen, overheden en maatschappelijke organisaties binnen het gebied.

7 Leren, experimenteren, kennisontwikkeling en verandering

Complexe transities vragen om een lerende aanpak. Door samen te experimenteren, kennis te ontwikkelen en deze breed beschikbaar te maken, versterken we het handelingsperspectief van boeren, ketenpartijen, overheden en andere betrokkenen. Ook creëren we de voorwaarden voor bredere toepassing en opschaling. We waarborgen deze opschalingstap door de juiste partners te betrekken voor implementatie, rolneming en verankering (in bijv. beleid) en door resultaten op te leveren met expliciete vervolg aanbevelingen.

6 DE TRANSITIEWIJZER

Om inhoudelijk richting te geven aan de samenwerking werkt Groene Cirkel Kaas en Veenweide aan de hand van een transitiewijzer (figuur 3). Deze wijzer vormt het strategische raamwerk waarmee projecten, experimenten en nieuwe initiatieven worden gepositioneerd en met elkaar in samenhang kunnen worden beschouwd in het projectportfolio (6.3).

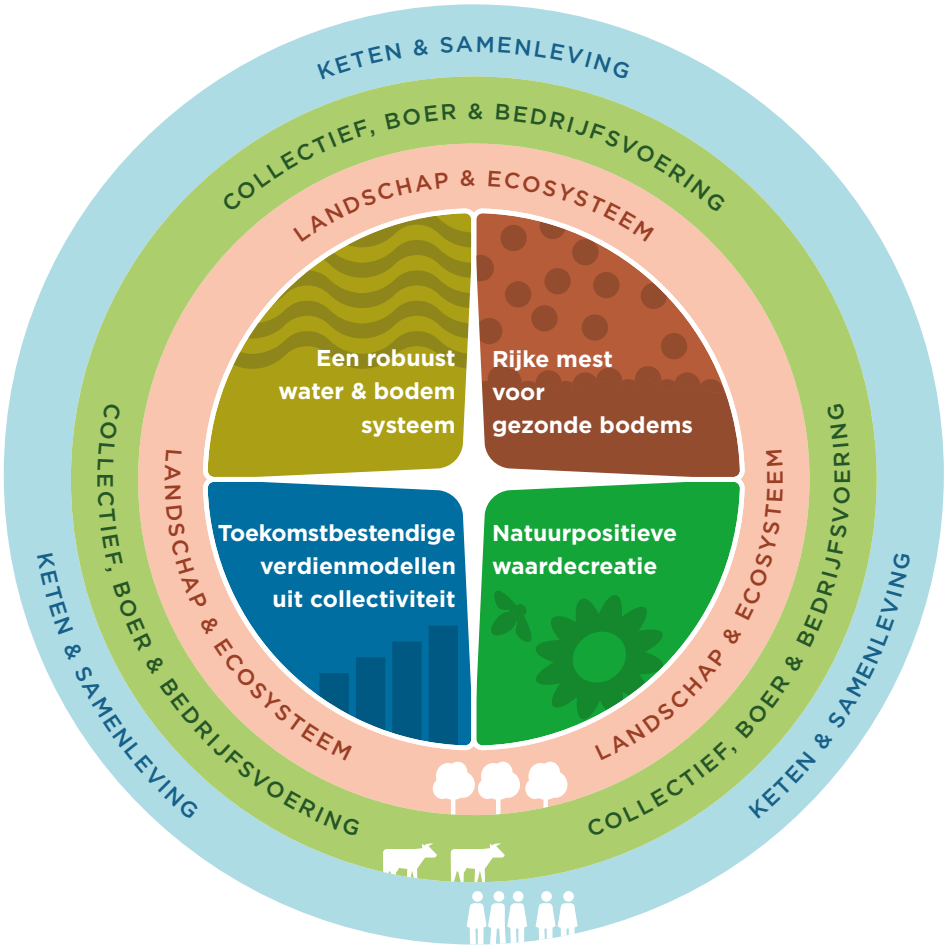

Figuur 3: Transitiewijzer met in de kern de vier ontwikkelrichtingen van convenant 3 en daarom heen de 3 systeemlagen waarop onderzoek- en praktijkprojecten gaan interveniëren.

De wijzer combineert twee dimensies:

- **de maatschappelijke ontwikkelrichting** waaraan een initiatief bijdraagt (Water & bodem/ Mest=Goud/ Natuurpositieve waardecreatie/ Toekomstbestendig verdienmodel);
- **de systeemlaag** waarop een initiatief aangrijpt (Landschap & ecosysteem/ Collectief, boer & bedrijfsvoering/ Keten & samenleving.)

Hieronder zijn de ontwikkelrichtingen waar de samenwerking voor dit convenant aan zal werken en de systeemlagen waarop de projecten zullen aangrijpen beschreven.

6.1 De maatschappelijke ontwikkelrichtingen

Voor de derde convenantperiode is het partnerschap/de Groene Cirkel tot 4 ontwikkelrichtingen gekomen. De richtingen zijn actueel, systemisch en vragen daarbij om een bredere ketenaanpak. We lichten elke richting toe op basis van de scope en opgave die er licht voor de Alblasserwaard.

Boeren met water – robuust water en bodem systeem

Het laaggelegen poldergebied van Alblasseraard wordt begrensd door rivieren als de Lek in het noorden, de Merwede in het zuiden, en de Noord in het westen. Daartussen ligt een fijnmazig netwerk aan afwaterende boezems en sloten die het veenweidelandschap karakteriseren. Van zeker 237 km van deze keringen en watersystemen is het waterschap Rivierenland verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud. Richting een toekomstbestendig watersysteem voor 2050 ziet zij grote uitdagingen, waaronder op voldoende water van voldoende kwaliteit om gebruiksfuncties als veehouderij te faciliteren.

In de Groene Cirkel bundelen we de krachten om de waterkwaliteit en de interactie met het bodemsysteem te versterken door in te zetten op een aaneengesloten natuurvriendelijk lint van natuurvriendelijke sloten. Kennis en ervaring is al opgedaan in het aanleggen en beheren van de natuurvriendelijke sloten, maar de impact van een netwerk aan biodiverse oevers op de kwaliteit van het water en biodiversiteit is nog niet volledig beantwoord. In de komende periode dragen we bij aan reeds ingezette projecten rondom groenblauwe dooradering (voorgezeten door Yuverta) om de relatie met biodiversiteitsversterking te onderzoeken. Wat betreft waterkwaliteit is het een interessante richting om toe te voegen aan bovengenoemde trajecten. In hoeverre leiden natuurvriendelijke oevers tot een andere nutrientenspiegel? Vormen natuurvriendelijke oevers een buffer voor uitspoeling van nutriënten van het land?

Daarnaast hebben boeren aangegeven het interessant te vinden om te experimenteren met een polderaanpak (mozaïek van verschillende vernattings maatregelen), inclusief water vasthouden/bergen, en bijbehorende samenwerkingsarrangementen. Als Groene Cirkel willen we onderzoeken hoe je dit organiseert, welke verdienmodellen we hieruit kunnen ontwikkelen en wat het doet voor de biodiversiteit.

Mest = Goud – Rijke mest voor gezonde bodems

De Alblasserwaard is een uitgestrekt veenweidegebied van circa 14.000 ha landbouwgrond voor melkveehouderij. Melkveehouderijen waren lange tijd grondgebonden, totdat de derogatie van Nederland kwam te vervallen. Dit Europese besluit heeft geleid tot een grotere afvoer van mest vanuit Alblasserwaard. Sinds 2026 is dit ongeveer een vrachtwagen per twee hectare, wat omgerekend 11.500 vrachtwagens extra per jaar aan mestafvoer betekent.

Wanneer een veehouder aan goed voermanagement doet en met beleid mest opslaat en eventueel verwaart, is mest een waardevol product rijk aan nutriënten en organische stof voor bodem en gewas. Niet alleen voor eigen grasproductie, maar ook voor nabijgelegen akkerbouw (o.a. Eiland van Dordrecht en Hoeksche Waard). De vuistregel is immers dat per hectare akkerbouw een vrachtwagen aan mest nodig is. In de Ontwikkelrichting Mest = Goud onderzoeken we het gewenste vakmanschap voor de productie van kwalitatieve mest en de kansen voor regionale afzet.
De bijdrage aan een gezond bodeleven staat hierin centraal.

Groen verdienen – Toekomstbestendige verdienmodellen

Een melkveehouder verdient zijn of haar brood primair met de productie van landbouwproducten. Om aanvullende waarde te kunnen leveren, ziet de Groene Cirkel dat aanvullende verdienmodellen nodig zijn. Deze diensten richting bijvoorbeeld biodiversiteit, koolstofvastlegging, waterkwaliteit, recreatie en/of energietransitie vragen nog om verdere uitwerking, zodat het aantrekkelijk is voor agrariërs om een extra initiatief te tonen op deze maatschappelijke opgaven. Binnen deze ontwikkelrichting worden de diensten verder ontworpen en wordt onderzocht hoe een stapeling van diensten kan werken voor een agrarisch ondernemer.
Ook zullen we onderzoeken en verkennen welke meerwaarde te verzilveren is wanneer boeren collectief diensten oppakken, en wanneer een sterkere samenwerking wordt ontwikkeld met de vraagkant. Hoe nodig je als boer je buurman uit om samen te werken aan de maatschappelijke opgaven en hoe verdeel je vervolgens de meerwaarde die je organiseert.

Boer en land in balans – Natuurpositieve waardecreatie

Binnen deze ontwikkelrichting leggen we de focus op herstel van een biodivers landschap, zowel boven als onder het maaiveld. In het veenweidegebied liggen nog volop kansen om de achteruitgang van biodiversiteit om buigen naar herstel. Herstel van kruidenrijke graslanden, versterking van biodiverse landschapselementen zoals sloten en slootkanten, bevorderen van graslandvlinders en boerenlandvogels, en vernatting van veen brengen ook Europese doelen voor natuurherstel dichterbij. Deze ontwikkelrichting verkent welke agrarische bedrijfssystemen kunnen bijdragen aan natuurherstel, welke aanpassingen dit vraagt van de boerenpraktijk en hoe we dit namens de maatschappij en via de markt mogelijk kunnen maken.

6.2 De systeemlagen waarop een initiatief aangrijpt

De beschreven ontwikkelrichtingen zijn complex. Om bij te dragen aan verandering, zijn projecten nodig op verschillende lagen om echt tot systeemverandering te kunnen komen.

- **Keten en samenleving**
  Verandering in de omgeving waarin agrarische bedrijven opereren. Denk hierbij aan:
  - ketensamenwerking;
  - publiek-private financiering;
  - marktontwikkeling;
  - boer-overheid relatie;
  - maatschappelijke waardering;
  - maatschappelijke initiatieven;
  - vrijwilligers op de boerderij (maatschappelijke betrokkenheid);
  - samenwerking in gebiedsnetwerken.

- **Collectief, boer en bedrijfsvoering**
  Verandering op bedrijfsniveau. Denk hierbij aan:
  - verdienmodellen;
  - bedrijfsontwikkeling;
  - management en ondernemerschap;
  - technische en sociale innovatie;
  - productie- en gebruikskeuzes;
  - kennisdeling;
  - agrarisch collectief.

- **Landschap en ecosysteem**
  Verandering in de fysieke leefomgeving. Denk hierbij aan:
  - bodem en water;
  - biodiversiteit en habitatkwaliteit;
  - ruimtelijke inrichting;
  - ecosysteemdiensten;
  - klimaatadaptatie;
  - cultuurhistorie en landschappelijke kwaliteit.

6.3 De projectportfolio

We willen uiteindelijk van dromen naar doen. Onder iedere ontwikkelrichting ontpoppen zich projecten waarmee we de impact van mogelijk systeeminterventies onderzoeken, in de praktijk brengen en monitoren. De projecten zijn verzameld in het projectportfolio, wat geen statisch onderdeel van dit convenant, maar wordt continu aangevuld en geactualiseerd. Daarom is het volledige projectportfolio digitaal opvraagbaar.

De projectportfolio bevat:

- alle lopende projecten;
- nieuwe initiatieven;
- de positionering van projecten binnen de transitie-impact-matrix;
- achtergrondinformatie per project.

Kortom, de transitiewijzer vormt niet alleen een overzichtsinstrument, maar ook een hulpmiddel voor het ontwikkelen van nieuwe initiatieven, het bewaken van de balans in het portfolio en het evalueren van de gezamenlijke systeemimpact.

7 DE SAMENWERKING GROENE CIRKEL KAAS EN VEENWEIDE

7.1 Het partnerschap

Binnen de Groene Cirkel Kaas en Veenweide bundelen de partners hun krachten. Iedere partner heeft zijn eigen bijdrage aan de uitdagingen binnen de transitie naar volhoudbare landbouw op veenweide. Kennisinstellingen, Overheid en het Bedrijfsleven versterken elkaar in deze zogenoemde ‘triple helix’-samenwerking.

De samenwerking erkent verschillende niveaus aan partners (zie ook figuur 4).

- De convenantpartners zijn de organisaties die actief deelnemen binnen de Groene Cirkel Kaas en Veenweide. Iedere deelnemende organisatie onderschrijft de droom en heeft zijn eigen rol in het realiseren van dit beeld. Per organisatie vindt er bestuurlijk vertegenwoordiging plaats in het ambassadeursteam; de ambassadeurs. Ook neemt minstens één vertegenwoordiger per organisatie deel in het kernteam; de kernteamleden.
- Het kernteam werkt samen met projectpartners om ideeën te werven voor projecten en om deze vervolgens door te ontwikkelen.
- Elke projectpartner heeft een eigen netwerk. Van dit netwerk zal gebruik gemaakt worden om kansen te verkennen, kennis te delen en opschaling te realiseren.

In **Bijlage A** is een overzicht te vinden van alle convenant partners waarin zij hun bijdrage en toekomstvisie voor een toekomstbestendig landbouwsysteem toelichten.

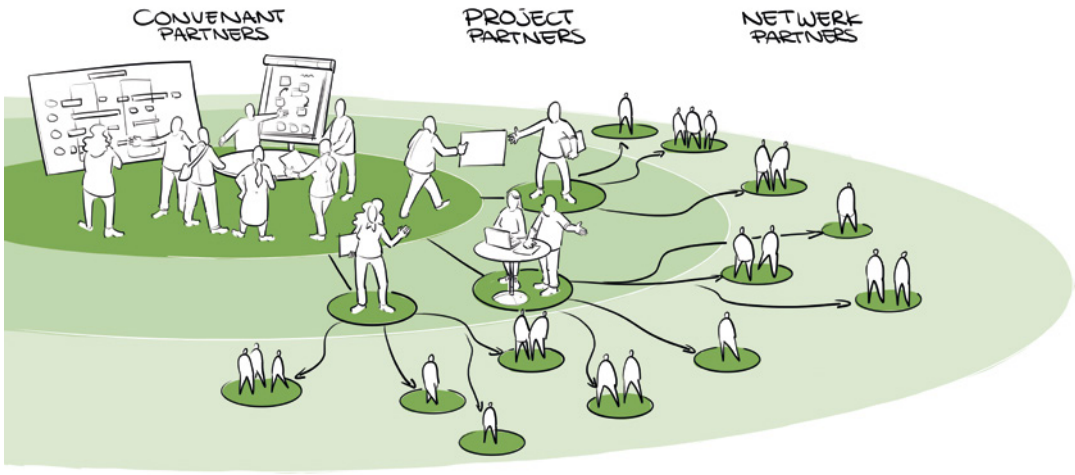

Figuur 4: Verschillende niveaus aan partners binnen de Groene Cirkel.

7.2 Groene Cirkels Methodiek

De Groene Cirkels-methodiek is een manier van samenwerken die gericht is op het realiseren van complexe maatschappelijke transities. De methodiek brengt publieke en private partijen samen rond een gedeelde droom en gezamenlijke belangen. Juist op de punten waar partijen van elkaar afhankelijk zijn, ontstaat ruimte om samen te leren, te experimenteren en te investeren in duurzame verandering.

De kracht van de methodiek ligt in het verbinden van een inspirerend toekomstbeeld met concrete acties in de praktijk. Vanuit een gedeelde droom worden experimenten, projecten en interventies ontwikkeld die bijdragen aan structurele systeemverandering. Daarbij staat niet alleen het ontwikkelen van nieuwe oplossingen centraal, maar ook het creëren van de kennis, samenwerking en randvoorwaarden die nodig zijn om succesvolle aanpakken breder toepasbaar te maken.

De Groene Cirkels-methodiek stelt partners in staat om:

- krachtige publiek-private-kennisnetwerken te bouwen rond een gedeelde ambitie;
- praktijk, beleid, wetenschap en ondernemerschap met elkaar te verbinden;
- gezamenlijk te leren, te experimenteren en kennis breed beschikbaar te maken;
- interventies te ontwikkelen die meerdere maatschappelijke opgaven in samenhang adresseren;
- de randvoorwaarden te creëren voor bredere toepassing en opschaling van succesvolle aanpakken.

De kernprincipes van de Groene Cirkels-methodiek zijn opgenomen in **Bijlage B**.

7.3 Organisatie

De samenwerkingsafspraken zijn:

- De convenantpartners zetten zich actief in voor deze Groene Cirkel
- De convenantpartners zien elkaar als gelijkwaardig, hebben in elk overleggremium een even grote stem en respecteren elkaars inbreng;
- De convenantpartners zetten zich in voor de realisatie van de droom van de Groene Cirkel;
- De convenantpartners begrijpen dat maatschappelijk draagvlak cruciaal is voor het realiseren van de ambities en zetten zich hiervoor in;
- De convenantpartners bepalen gezamenlijk de overlegstructuren, de taken, de bevoegdheden en de verantwoordelijkheden van de verschillende gremia binnen de samenwerking en dragen hier actief aan bij;
- De convenantpartners werken op een lerende manier samen en reflecteren regelmatig op voortgang in inhoud en samenwerking;
- De convenantpartners stellen met het convenant het kader vast voor het vervolg (visie, doelen, randvoorwaarden). Na het ondertekenen van het convenant zullen dit kader en de plannen voor het vervolg nader en in detail worden uitgewerkt. Denk hierbij aan organisatie en governance, middelen, communicatie en het uitvoeringsprogramma;
- Met de ondertekening van het convenant wordt ook het startsein gegeven voor de realisatie van activiteiten zoals Groene Cirkel themanetwerken, transitieagenda's en innovatieve projecten die bijdragen aan de droom en themadoelen;
- Het opschalen door het verspreiden van kennis naar andere partijen en regio's.

7.4 Financiering

Binnen de Groene Cirkel wordt gewerkt met een jaarlijkse begroting ten behoeve van procesgelden. Dit procesgeld is onder andere nodig voor communicatie, teamontwikkeling en het faciliteren van de Groene Cirkel themabijeenkomsten en het onderliggende netwerk.

Het procesgeld kan niet gebruikt worden voor subsidie of een bijdrage aan een specifiek project, noch voor het inhuren van menskracht ten behoeve van één individuele organisatie, tenzij hiertoe in gezamenlijkheid is besloten.

De financiering van (innovatieve) projecten staat op zichzelf en zal onderdeel zijn van het betreffende projectvoorstel. De convenantpartners proberen gezamenlijk externe additionele fondsen te verwerven ten behoeve van de realisatie van de Groene Cirkel ambities en de financiering van de projecten.

7.5 Communicatie

De partners willen actief communiceren (ambities, processen, resultaten), vanuit de Groene Cirkels (Familie) of de Groene Cirkel Kaas en Veenweide entiteit, of vanuit hun eigen identiteit. De partners willen zorgvuldig omgaan met communicatie over elkaar en niet over elkaar communiceren zonder voorafgaande toestemming van de betreffende partij.

De Communicatie vanuit de Groene Cirkels (Familie) entiteit zal geschieden in de Groene Cirkels huisstijl, al dan niet in combinatie met huisstijlelementen van de Groene Cirkels convenant- of samenwerkingspartners. In projecten met externe partijen en financiers conformeren we ons aan de communicatie eisen van het programma.

7.6 Juridische bepalingen

Op 6 november 2026 nemen 7 partijen deel in het partnership Groene Cirkel Kaas en Veenweide.

Dit zijn de partijen: De Graafstroom, DeltaMilk, de provincie Zuid-Holland, Rabobank, Wageningen Environmental Research, Waterschap Rivierenland en Naturalis Biodiversity Center.

De samenwerking heeft een duur van 4 jaar (2026 tot 2030). Jaarlijks vindt er een evaluatie plaats met ruimte om bij te sturen op de plannen en inzet van de procesgelden. Tijdens dit moment kan ook een besluit tot aanpassing plaatsvinden. Mocht er behoefte zijn aan een herijkingsmoment op een ander moment tijdens de looptijd van de overeenkomst, dan kan daar gezamenlijk door de partners toe besloten worden.

De door de convenantpartners ingebrachte voorkennis is niet openbaar beschikbaar, tenzij expliciet aangegeven door de desbetreffende partner. Resultaten uit Groene Cirkel projecten zijn te allen tijde openbaar.

Op 6 november 2030 eindigt dit convenant van rechtswege. De 7 partijen nemen aan het einde van de looptijd een besluit over verlenging, aanpassing of beëindiging.

8 BIJLAGEN

BIJLAGE A: CONVENANTPARTNERS

De samenwerking binnen Groene Cirkel Kaas en Veenweide bouwt voort op twee eerdere convenantperiodes waarin partners gezamenlijk hebben gewerkt aan een toekomstbestendige landbouw en een veerkrachtig veenweidelandschap in de Alblasserwaard en het omliggende gebied.

In deze periode zijn belangrijke stappen gezet in kennisontwikkeling, samenwerking en praktijkinnovatie. De resultaten en opgebouwde relaties vormen een stevig fundament om de samenwerking te continueren en te verdiepen.

ZUIVELCOÖPERATIE DELTAMILK – ZUIVELFABRIEK DE GRAAFSTROOM

In het Zuid-Hollandse Bleskensgraaf staat sinds 1908 Zuivelfabriek De Graafstroom. Een zuivelfabriek ‘voor boeren, door boeren’ waar van eerlijke melk een eerlijk eindproduct wordt gemaakt: kaas uit het hart. En dat doen wij met plezier, dag in, dag uit. Onze zuivelfabriek is sinds 2009 in handen van zuivelcoöperatie DeltaMilk. Ruim 200 aangesloten melkveehouders, oftewel onze boeren, zijn eigenaar van de kaasmakerij waarin we jaarlijks 450 miljoen liter melk verwerken tot 45.000 ton natuurgerijpte Goudse kazen.

BIJDRAGE

Bij De Graafstroom voelen we ons verbonden met onze omgeving. Gedreven vanuit onze kernwaarden ‘ondernemerschap, vakmanschap en rentmeesterschap’ voorzien we samen met onze veehouders in de behoeften van vandaag, zonder die van toekomstige generaties te schaden. Wij geloven dat er altijd ruimte is voor verbetering. Hierbij nemen we onze verantwoordelijkheid. Stap voor stap werken we, op een open en transparante wijze, met onze partners aan innovatie.

De Graafstroom/DeltaMilk zet zich in voor een ecologisch, economisch en sociaal perspectief voor het gebied. Als zuivelfabriek willen we eraan bijdragen dat de zorg voor natuur en landschap ook waarde oplevert voor onze melkveehouders. Binnen de Groene Cirkel Kaas en Veenweide werken we bijvoorbeeld aan projecten om de biodiversiteit te versterken, veenoxidatie tegen te gaan, de waarde van mest te benutten en alternatieve inkomstenbronnen te verkennen.

Wij willen ons graag actief inzetten voor de realisatie van de Droom van Groene Cirkel Kaas en Veenweide. Dat doen we door de kennis van onze boeren te verbinden met die van andere partners en onderzoeken we hoe we die waarde kunnen vertalen naar een sterker verdienmodel. Zo bouwen we aan een Alblasserwaard waar volgende generaties goede kaas kunnen blijven maken én de natuur zich kan herstellen.

TOEKOMSTVISIE

Perspectief, ook voor de volgende generatie melkveehouders in het Groene Hart, zodat ze op een goede en gezonde manier invulling kunnen blijven geven aan hun belangrijke sociale, economische en ecologische rol binnen het gebied.

RABOBANK

Rabobank is een belangrijke financier van de agrarische sector. We geloven in een agrofoodsector die bijdraagt aan de kwaliteit van leven in Nederland en daarbuiten. We faciliteren klanten met financiering, kennis en netwerken die in staat zijn om in de komende jaren de transitie te maken naar een toekomstbestendige sector. Een sector die toonaangevend is in productiviteit, innovatie én duurzaamheid.

BIJDRAGE

Rabobank neemt haar verantwoordelijkheid als belangrijke kennispartner en financier van de agrarische sector door participatie in de Groene Cirkel Kaas en Veenweide.

Onze bijdrage is actief samen te werken om onze gezamenlijke droom van de Groene Cirkel Kaas en Veenweide waar te maken. Rabobank vindt het belangrijk dat de meetbaarheid en inzichtelijkheid van milieuprestaties verbeteren. Oplossingen toetsen op effectiviteit en toegankelijk maken voor de agrariërs, dit door te werken aan een true value aanpak waarin er een eerlijke waarde wordt toegekend aan de kosten en baten van voedselproductie zodat er een toekomst bestendige bedrijfsvoering ontstaat. Wij dragen hieraan bij met kennis, netwerk en het toekomstbestendig maken van onze financieringsproducten. Verder zet de Rabobank zich in om het bewustzijn van onze klanten te vergroten, ze te ondersteunen bij het maken van juiste keuzes en ze te helpen bij de ontwikkeling richting voor een duurzame bedrijfsvoering die bij hen past.

TOEKOMSTVISIE

Rabobank omschrijft in haar Agrofoodvisie 2040 de Nederlandse agrofoodsector als sterk, innovatief, internationaal toonaangevend én duurzaam. Rabobank staat voor een Nederlandse agrofoodsector die in 2040 nog steeds behoort tot de meest productieve en innovatieve ter wereld. Bovendien levert de sector een belangrijke bijdrage aan brede welvaart en werken ondernemers in balans met de natuur. Ondernemers ontvangen een publieke en private beloning voor hun duurzame, weerbare en innovatieve businessmodel.

WATERSCHAP RIVIERENLAND

Het rivierengebied is voortdurend in beweging, met water als constante factor. Maar de omstandig-heden veranderen: klimaatverandering, druk op ruimte en door maatschappelijke transities. Opgaven rond woningbouw, landbouwtransitie en natuurherstel stapelen zich op en raken elkaar. Deze vraagstukken komen samen in de ruimtelijke ordening, waar andere overheden de uiteindelijke keuzes maken. Als waterschap leveren wij daarin tijdig onze kennis zodat water en bodem een volwaardige plek krijgen in de besluitvorming. Daarbij werken we vanuit principes en bouwen we aan ambities die richting geven aan de keuzes van vandaag én morgen. Gebaseerd op durven, dromen, denken en doen.

Het waterschap voelt zich diep verbonden met de mensen die hier wonen, werken en ondernemen. Die verbondenheid vraagt dat we écht luisteren. Naar de inwoner die wil weten of zijn huis veilig is en die wil leven in een aantrekkelijk en levendig gebied. Naar de agrariër die zich afvraagt of zijn bedrijf toekomst heeft en die kansen ziet in een waterrobuuste bedrijfsvoering. Naar de ondernemer die wil investeren in een regio die ook in 2100 aantrekkelijk en bereikbaar is. En ook de natuur geven we een stem. Hun vragen, zorgen én ambities vormen ons vertrekpunt. Al 750 jaar is het waterschap hét instituut voor waterbeheer. Die kennis en ervaring blijven we inzetten.

We nemen deel in de Groene Cirkel Kaas en Veenweide, omdat we waterpartner zijn en toewerken naar een toekomstbestendig rivierengebied. Water vormt een cruciale en verbindende schakel in talrijke transitieopgaven. Als partner zoeken we naar een balans in wat we met elkaar willen.

Met de partners, waaronder die binnen de GC, ontwikkelen we oplossingen om ook aan de opgaven van de toekomst tegemoet te komen.

PROVINCIE ZUID-HOLLAND

De Provincie Zuid-Holland heeft als regionale afbakening de grens van de provincie Zuid-Holland. Binnen deze grenzen bepaalt zij waar bepaalde voorzieningen komen voor o.a. industrie, agrarische activiteiten, natuur en recreatie. Deze ruimtelijke plannen worden opgenomen in de omgevingsvisie van de provincie, waar gemeenten rekening meehouden in hun omgevingsplannen. Ook is er een toezichthoudende rol op naleving van milieuwetten voor lucht, bodem en water.

Als middenbestuur tussen het rijk en gemeenten heeft de provincie een unieke verbindende rol. Opgaven worden integraal opgepakt, uitgewerkt en uitgevoerd.

BIJDRAGE

De provinciale bijdrage hierin is het onderzoeken van experimenteerruimte; door mogelijkerwijs beperkende regels weg te nemen, beleidskaders waar mogelijk te vernieuwen, partijen te verbinden en binnen de geldende kaders en doelstellingen in kennisprojecten te financieren en participeren. In de Alblasserwaard zien we de randvoorwaarden om naast gebiedsautoriteit ook in een andere rol te stappen.

Innovatieve netwerken, zoals de Groene Cirkel, zijn een belangrijke samenwerkingen waarin de provincie leert hoe zij transitie naar deze diversiteit aan landbouw kan faciliteren. Het natuurpositieve spoor vraagt nog om nadere uitwerking. Met de samenwerkingsgeschiedenis die we hebben binnen dit gebied zien we kans om te pionieren op de randvoorwaarden, financieringsmogelijkheden en praktijkvoorbeelden nodig om de ontwikkeling naar natuurpositief agrarisch ondernemen verder te stimuleren. Interessant om kennis te krijgen hoe hierin op ketenniveau kan worden samengewerkt, welke rol we als provincie hebben te pakken en wat mogelijke consequenties zijn van het natuurpositieve spoor stimuleren.

De provinciale bijdrage hierin is het onderzoeken van experimenteerruimte; door beperkende regels weg te nemen, beleidskaders waar mogelijk te vernieuwen, partijen te verbinden en in kennisprojecten te financieren en participeren. In de Alblasserwaard zien we de randvoorwaarden om naast gebiedsautoriteit ook in een andere rol te stappen.

We grijpen de kans ook aan om het concept collectiviteit verder uit te werken. We zien kans om tot argumenten te komen waarmee het gesprek aan kunnen gaan met onze rijkscollega's.

TOEKOMSTVISIE:

De landbouwsector in Zuid-Holland is waarde(n)vol en verdient ook in de toekomst een plek in Zuid-Holland. De provincie is trots op haar boeren en alle mensen die samenwerken in de agrosector in Zuid-Holland. De landbouw staat vandaag de dag voor veel meer dan alleen productie. Het staat ook voor landschapsbeleving, voor gemeenschapszin, en voor het beheer van een vruchtbare bodem voor plant en dier.

Hierin zet de provincie Zuid-Holland zich in voor een leefbaar en toekomstgericht landelijk gebied waar ruimte is voor mens, plant en dier. De landbouw in haar huidige vorm staat voor grote veranderingen. Innovatieve oplossingen zijn nodig om in te kunnen spelen op uitdagingen als klimaatverandering, waterdruk, biodiversiteitsverlies en veranderende markten. Door samen te werken met agrariërs, marktpartijen, overheden, kennis instellingen en onderwijs ontwikkelen we in praktijk en ketennetwerken, 'best practices' voor toekomstige hoogtechnologische, natuurpositieve en multifunctionele landbouwsystemen.

WAGENINGEN ENVIRONMENTAL RESEARCH

Wageningen Environmental Research helpt om de relatie tussen mens, natuur en leefomgeving beter te begrijpen en te verbeteren. Onze kracht ligt in het verbinden van disciplines, mensen en perspectieven. We kijken naar systemen in plaats van naar losse onderdelen en combineren fundamenteel onderzoek, toegepast onderzoek en onderwijs. Daarbij werken we onafhankelijk, nieuwsgierig en vanuit vertrouwen. Met meer dan een eeuw aan expertise en een sterke positie binnen WUR behoren we internationaal tot de top in de omgevingswetenschappen.
We ontwikkelen niet alleen kennis, maar vertalen die ook naar handelingsperspectieven voor beleid, praktijk en samenleving. Of het nu gaat om natuurbranden, bodemdaling, biodiversiteit of toekomstbeelden zoals Nederland in 2120: we zoeken naar oplossingen die ecologisch houdbaar, sociaal rechtvaardig en economisch haalbaar zijn met aandacht voor de rol die de mens daarbij speelt. Ons verhaal gaat over ons allemaal: wetenschappelijke kwaliteit blijft de basis, maar maatschappelijke impact ontstaat door samenwerking, verbinding en de bereidheid om over grenzen van disciplines, organisaties en landen heen te kijken. Juist daar kunnen wij het verschil maken.

BIJDRAGE

Met de Groene Cirkel Kaas en Veenweide kan Wageningen Environmental Research de gezamenlijke maatschappelijke impact vergroten door bij te dragen aan de belangrijkste maatschappelijke missies van onze tijd en onze ambities op het terrein van gezonde voeding, productie en leefomgeving te realiseren. Onze inzet in de Groene Cirkel Kaas en Veenweide past goed bij het Wageningen Biodiversity Initiative, het Wageningen Transformation Initiative en ons commitment aan het Deltaplan Biodiversiteitsherstel.
Onze kennis over gezonde adaptieve bodems, (kringloop)landbouw, circulaire productie en voedselsystemen, circulaire economie, ruimtegebruik en biodiversiteit, water en klimaat passen we integraal toe. Daarnaast versterken we de slagkracht van het samenwerkingsverband door verbindingen te leggen met (inter-)nationale onderzoekstrajecten en proeflocaties.
Door casuïstiek te verbinden aan onderzoek brengen we de meest actuele vraagstukken snel tot nieuwe inzichten die we direct kunnen implementeren in de praktijk met de betrokken ketenpartners.

TOEKOMSTVISIE

Beauty, Biodiversity, Business: een biodivers, robuust landschap, waarin de cultuurhistorie herkenbaar is, met toekomstbestendige en zichzelf steeds vernieuwende vormen van landbouw, waarin volgende generaties graag verder gaan, waarvoor boeren en belanghebbenden samen verantwoordelijkheid nemen en waarbinnen goede stad-landrelaties bestaan.

NATURALIS BIODIVERSITY CENTER

Naturalis is het nationaal onderzoeksinstituut op het gebied van biodiversiteit. Onze wetenschappers zetten zich dagelijks in voor het beschrijven, begrijpen en behouden van biodiversiteit.

Onze missie is om mensen onze natuurlijke leefomgeving beter te doen begrijpen en meer te laten waarderen. Wij zoeken een duurzaam perspectief voor mens én natuur. Wij ontwikkelen hiervoor de wetenschappelijke kennis en instrumenten en delen onze kennis vrijelijk. Wij hebben een zeer directe link met het publiek (o.a. in ons museum, bijentelling, educatie).

BIJDRAGE

- Kennispartij: onderzoek van biodiversiteit monitoring en natuurlijk kapitaal tot gebiedsontwikkeling (op dit moment o.a. Groenblauwe dooradering, waterinfiltratiemonitoring)
- Partner in processen (GC methodiek uitdragen, samenwerken, meedenken)
- Verbinder: aansluiting bij bredere onderzoeksgemeenschap (HAS, Fontys,...), Deltaplan Biodiversiteit, potentiële nieuwe partners

TOEKOMSTVISIE

Een rijk landschap waar op basis van gezonde biodiversiteit mensen wonen en recreëren, boeren op een natuurpositieve manier een boterham verdienen en overheden dit adequaat faciliteren.

BIJLAGE B:
KERNPUNTEN GROENE CIRKEL METHODIEK

- Een brede samenwerking op basis van een gedeeld beeld van onze gezamenlijke toekomst;
- De partners willen elkaar aanvullen en versterken, onder andere qua kennis en competenties.
- We leveren een positieve bijdrage aan maatschappelijke vraagstukken. De provincie Zuid-Holland wil de toon zetten in het bedenken van oplossingen voor de maatschappelijke vraagstukken van vandaag en morgen, innovatie stimuleren en ondernemingszin belonen.
- Wat Groene Cirkels wil, is oprecht en gebaseerd op onderbouwde inzichten en draagt bij aan kennisontwikkeling en -overdracht. De wetenschap en kennis van Wageningen Environmental Research en Naturalis Biodiversity Center staan voor geloofwaardigheid.
- Wat Groene Cirkels wil is uitvoerbaar en we streven naar projecten waarbij we projecten uitvoerbaar maken en implementeren in de dagelijkse praktijk. De Graafstroom en Zuivelcoöperatie DeltaMilk brengen de realisatiekracht in.
- Blijven dromen en blijven leren.
- Groene Cirkels werkt ‘droom-gestuurd’, vanuit een langetermijnperspectief en grote ambities. Een gedeelde, ambitieuze droom geeft gemeenschappelijke energie, daagt uit tot creativiteit en verbindt uiteenlopende wereldbeelden. Vervolgens zijn er leerprocessen nodig op het gebied van inhoud en samenwerking, om gezamenlijk resultaten te boeken. De partners beseffen dat zij van elkaar afhankelijk zijn en willen vanuit een gedeelde visie samenwerken om toekomstige uitdagingen het hoofd te bieden. Zij willen dit doen met behoud van hun eigen rol en verantwoordelijkheid. Dit vraagt om een verminderde regeldruk en vroegtijdige betrokkenheid van belangrijke stakeholders bij het maken van beleid en het uitvoeren van plannen.
- De partners zien de natuur als partner, als een verbindende factor die voordeel en waarde genereert voor economie en maatschappij. Groene Cirkels wil zich daarom inspannen om in haar transitietrajecten bewust te zoeken naar mogelijkheden om het natuurlijke systeem te versterken, om daarmee tot een meer gebalanceerd duurzaam systeem te komen, met schoner water, een betere klimaatregulatie en een robuust ecosysteem, waar voor alle soorten voldoende ruimte is. Kortom: een betere leefomgeving. De strategie hiervoor is bewust zoeken naar betere condities voor biodiversiteit, op alle thema’s en in alle netwerken, ook in die netwerken waarin de combinatie met natuur niet vanzelfsprekend is.
- Innoveren vanuit netwerken en lerende teams.
- Groene Cirkels organiseert netwerken met betrekking tot de inhoudelijke thema’s, waarin door middel van een dialoog met lerende teams toegewerkt wordt naar innovatieve oplossingen om het gemeenschappelijk droombeeld te realiseren. In deze Groene Thema Cirkels stimuleren mensen elkaar om tot nieuwe oplossingen te komen. Oplossingen die alleen door de samenwerking van alle sectoren tot stand kunnen komen. Deze Groene Thema Cirkels ontwikkelen een gedeelde toekomstvisie die is afgeleid van de gemeenschappelijke Groene Cirkels ambitie. In onderlinge contacten leren ze van elkaar, smeden ze dwarsverbanden en voeren ze gezamenlijke projecten uit en denken mee met de uitvoering van ‘elkaars projecten’.

BIJLAGE C:
ONDERTEKENING CONVENANT: 6 NOVEMBER 2026

DE GRAAFSTROOM
Remi Knulst Algemeen directeur zuivelfabriek De Graafstroom

PROVINCIE ZUID-HOLLAND
Aad Straathof Gedeputeerde Landbouw provincie Zuid-Holland

RABOBANK
Korwin van Vliet Manager food & agri Kring Zuid-Holland

DELTAMILK
Joost Wesselingh Voorzitter bestuur DeltaMilk

WAGENINGEN ENVIRONMENTAL RESEARCH
Dr. ir. Simon Moolenaar Institute Manager – Strategy & Acquisition / Strategic Programs

WATERSCHAP RIVIERENLAND
Kees Romijn Heemraad Waterschap Rivierenland

NATURALIS BIODIVERSITY CENTER
Prof. dr. Koos Biesmeijer Wetenschappelijk directeur